

A kendertől az osztovátáig

Nagyon sok embert ismerek, aki szeretne elutazni, elköltözni unalmasnak hitt szülőfalujából, mivel úgy gondolja, hogy falun semmi érdekes nem történik, egyhangú az élet, sok az idős ember, a pletykás anyóka. De annak, aki így gondolja, azt tudom tanácsolni, hogy nézzen körül, kutasson faluja múltjában, az idős emberek életében, és mindjárt rájön, hogy számos titkot rejtenek, érdekes emlékeket őriznek.

Nagygalambfalva Hargita megyében, a Nagy-Küküllő felső folyásánál, Székelyudvarhelytől 18 km-re, Székelykeresztúrtól 7 km-re található, 425–475 m tengerszint fölötti magasságban.

Nagygalambfalva nagyon gazdag tárgyi és szellemi örökséggel büszkélkedik. Asszonyaink, lányaink még ma is művelik a szövés mesterségét. Nagymamám idejében még hagyománya volt a kendertermesztésnek és -megmunkálásnak. A XIX. század végéig – pontosabban 1887-ig, míg a vasútvonal el nem készült – vidékünkön a gyapot ismeretlen volt. Abban az időben a ruhanemű házilag készült. Nagyszüleink öltözeke nem volt változatos. Egy része posztóból készült, más része kenderből, kinek meg juha volt, bundába öltözött. A „legváltozatosabb” termékek kenderből készültek. Nagygalambfalvára vonatkozóan már az 1607-es peres iratok kenderből készült termékekről tesznek említést. Sajnos a második világháború után a kendertermesztés visszaszorult. Manapság már csodaszamba megy, ha valakit ezzel látunk foglalkozni.

A kender termelése és megmunkálása rengeteg munkát igényel. A gazdálkodó

embernek idejében kellett gondoskodnia a föld előkészítéséről. Erre a célra a termőföld legjavát hagyták meg, amit nagyon puhára műveltek, megtrágyáztak. A magot április 15-ig vetették el – természetesen kézzel –, belekapálták a földbe és elgereblyélték, hogy a madarak ne tudják felszedni, majd hamut és trágyát szórtak rá. A vetés érdekes szokással zárult: a vetőmagos zsákot jó magasra feldobták, ezzel azt az óhaját fejezve ki, hogy a kender magasra nőjön.

Miután a növény megnőtt (1–1,5 m), a virágja már kezdett hullni, akkor következett a nyűvés (kézzel gyökerestől kitépték). Nyűvés közben át-átkiáltottak egymásnak: „Szomszédasszony, látott-e kenderből tornyot? Látja én most is látok, mert kenderben állok, s onnan tornyot látok.” A kendert kévékbe kötötték és felálllogatták. Általában 5 kévét álllogattak egymásnak, mely egy csomót alkotott. Miután a kender virágja megszáradt, kezdett a lomja hullni. A termelő akkor kiszéket vagy padot vitt a mezőre és kévénként leverte a növény lomját (lomolás).

Lomolás után minden egyes kévét egyenként kecskéltek ki (felállították, a

A kender kévébe kötése

virágjánál megkötötték, az alját széthúzták, hogy az is tudjon megszáradni). Miután a kévék kiszáradtak (3–4 nap), ötösével összekötötték. Öt ilyen kötés alkotott egy kalangyát. Ahogy a kötések elkészültek, folyóra, patakra vitték áztatni.

Az áztatás úgy történt, hogy a folyó szélében térdig érő mélységű helyeket kerestek, behordták a kötések, majd nagy, lapos kövekkel megnyomatták a kötések széleit. Egy hét áztatás után megnézték, hogy „a szála feljött-e”, vagy a héja különvált-e a pozdorjától. Ha alkalmasnak látták kiszedni, csoportosan elmentek a folyóra, hogy „vessék ki a kendert”. Ez azt jelentette, hogy kiszedték a vízből és megmosták szép fehérre, hogy az iszaptól, ami a vízben ráragadt, megtisztuljon. Úgy „vették”, hogy erővel csapkodták a vízbe a kötések.

Ezek után a szárítás következett, ami sokszor nagyon hosszú ideig elhúzódott. Majd kezdődött a törés (v. nagyolás). Ez kendertörőn történt, célja a kender megpuhítása volt. A kévék végét egyformára levágták, majd a tövítől felfelé haladva kezdtek törni. Ha a közepét elérték, a hegytől a közepe fele kezdtek haladni. Törés után megsavarták a kendert. A keletkezett csomót fejnek mondták. Ezt újból a napra tették száradni.

A szárítást a tilolás követte. Ehhez a munkafolyamathoz keményfából készült, házilag kifaragott tilót használtak. A tilolás eredményeként a kenderszálak meghasogatódtak, megfinomítottak, a kenderrostok így szabadultak meg az erős, fás részekről. Mindezt a héhelés követte. A művelethez használt szerszám a héhelő vagy gereben volt. A héhelő 78–80 cm hosszú, 15–20 cm széles deszkadarab, melynek közepén kör alakban ráerősített szegcsomó található, ez a kender fésülésére szolgál.

A fésülést követően a fonásra előkészített kenderszálakat fonni kezdték. Ahogy a hideg beállt, naponta eljártak fonókba. A fonó sajátos téli estéken szerve-

A kötések a folyóra vitték

A kender tilolása

zett tevékenység volt, amikor az asszonyok és leányok megfonták a szövéshez szükséges kendert, gyapjút. Egy este kézzel kb. 2-3 orsót fontak, fonókerékkel ennél többet.

A lányokhoz este 9 óra tájban elmentek a legények is, együtt töltötték az időt. Amikor befejezték vagy megunták a fonást, táncoltak, különböző játékokat játszottak és énekeltek, például ezt a közismert éneket:

Este van már, késő este,
Kilencet ütött már az óra.
Az én csárdás kis angyalom
Mégsem jön el a fonóba.

Bár dolgozni mentek oda, mégis jól érezték magukat. Az ilyen esték elfelejtették pár órára gondjaikat, bajaikat.

Miután 10–15 orsó fonalat fontak, felvetették matollára. A matolla 180 cm hosszú, keményfából készült eszköz, amely a fonal lemérésére és motringba rendezésére szolgált. Matollálás után a fonal fehéritése következett (szapulás). A fonalat nagy kádba helyezték, hamut szórtak rá, erre forró vizet öntöttek és ezt megismételték 3-4-szer is. Hogy a hamut kirázzák a fonalból, folyón (patakon) kilúgozták és 2-szer, 3-szor megszapulták, hogy a fonal kapja meg a szép sárga színét. A megszáritott fonalakat gombolyagba tekerték. Ehhez a tekerőt használták.

A gombolyagról a fonalat, hogy a szövésre alkalmas legyen, illetve hosszúságát is megtudják, vetőkaróra vetették. A vetőkaró vagy vetőszeg 2 m magas faeszköz, amelynek függőleges tengelye körül két egymást keresztező keret forog.

A fonal megvetésénél mindig két asszony volt jelen, két gombolyagról hajtották fel a fonalat a vetőkaróra. Vetés előtt elnyújtották a fonalat, vagyis egy sing (63 cm) hosszúságú száldarabokat mértek le egymás ujjaira. A singeket számlálták, 10 sing után színes szalagból vagy pamutból

jegyet kötöttek a szádra. Így tudták meg a fonal hosszúságát, s azt, hogy szövéskor mennyi beverőszál kell a következő 10 sing megszövéséhez.

A megvetett és megszámlált fonalat azután kalácsba szedték fel, vagyis a végződéseket hurkokba kanyarították. Egyik hurok tartotta a másikat, de csak egy rántás kellett és újra hosszú fonalra lehetett bontani az egész fonalköteget.

A vetőkarón megvetett szál a szövőszéken a hosszanti irányban haladó nyújtószál vagy felnyújtószál, a keresztben beöltött pedig a bél (beléverő, bélfonál). A nyújtószál lehetett kender és gyapot, de a kettő együtt is.

A beverő szál nem olyan finom, mint a nyújtó, ezt a csöllővel vagy csörölővel csőre csörölték. A szövőszéken a keresztbe haladó szálát ugyanis vetőllővel öltötték be, s ennek a bélfájára húzták rá a szállal telecsévézett bodzafacsövet.

Szinte minden házban volt osztováta (szövőszék), ez volt a jelképe az asszony serénységének. Úgy szóttek, hogy „mire az eke kimenyen, a vászon kész legyen”.

A szövést a fonal felhúzása, nyüstbe és bordába fogása előzte meg. Ezeket a műveleteket két személy végezte. Ezt követően „elindították” a fonalat. A megszőtt rész szétfeszítésére szépen faragott, hímes vászonfeszítőt használtak. Ennek a tetszés szerint hosszabbítható eszköznek a két végében apró szegek voltak, melyekbe a vászon széleit beleakasztva a vásznat kifeszítették.

A kender mellett gyapjút is használtak szövésre. A gyapjú hasznosítása a juhnyírással kezdődött. Ezt követően a gyapjút a szálak közé rakódott trágyától és egyéb hulladékoktól megtisztították.

A mosott gyapjút megszáritották, majd következett a tépés, melynek folyamán a tépő a gyapjús kosár mellé ülve, a gyapjútömbből ujnyi nagyságú darabokat szakított és egy másik kosárba rakta. A fehér és fekete gyapjút külön tépdesték, külön is dolgozták fel. Ezután következett a fésülés művelete, melynek munkaeszköze a fésülőpad volt, illetve a gyárilag készült két kézi fésű. A két fésű közül az egyiket a padra helyezték és ezzel szemben a padon ülve, a másikkal fésülték a gyapjút. Fésülés után a gyapjú fonása következett. Ezt a munkát nyáron végezték. A szövést is igyekeztek nyáron befejezni, hogy a tél közeledtével meleg ruhákat készíthessenek a megszőtt posztókból. Ma nap gyapjúból már csak szőnyeget, ágyterítőket készítenek.

Bár kihalófélben van a szövés tudománya, mégis nyugodt lélekkel elmondhatom, hogy Nagygalambfalván majdnem minden konyhában szőttes terítővel takarják le a mindennapi kenyeret és ugyancsak szőttes, csipkével díszített törülközők függenek a fürdőszobákban. Egyes házaknál a kender szőttesek ott roskadoznak a sifonokban, régi kelengyékben, néha a tisztelet és hagyományörzés miatt nem kerülnek ki a mindennapi használati tárgyak mellé, de van olyan eset is, hogy divatos darabokkal helyettesítik.

E mesterségről egyre kevesebbet mesélnek már nagyszüleink is. A hagyomány kihalásának okát talán az emberek életvitelében kell keresni. Azonban jó lenne, ha a hagyományos mesterségeink megmaradnának, hiszen csak így lehetünk biztosak benne, hogy elődeink szellemi és tárgyi hagyatéka nem megy feledésbe.

Papp Emőke

A gyapjú mosása